

konservativen človek v najširjem pomenu besede; težko nam je, da bi ga prepričali o tem, kar presega njegovo njemu že ukoreninjeno spoznanje, kajti vse, kar ni že davno v njegovej navadi, mu je večinom bedasta novotarija. Le ono, kar vidi lastnimi očmi, mu je še le nekaka polovična resnica. Pregovor, da ni vse zlato, kar se sveti, se je močno ukoreninil njegovemu značaju. In vender mu ne moremo tega nikakor zameriti, zagovarjajo ga prepogoste bridke iskušnje. — Da nam je pri njem trud vspešen, moramo ga toraj z besedo in dejanjem živo prepričati, da smo resnično vneti za njegov blagor. Dobiti si moramo pri njem zaupanje — in kadar nam popolno zaupa, popustil bode tudi on zastarele navade; prepričan o naši odkritosrčnosti, resnej volji in dobrem namenu, posnemal bode radovoljno naše vzglede, slušal naše opomnje, nasvete in nauke ter nam bode konečno srčno hvaležen.

Vesten trud v šoli in med národom, kamor nas je postavila osoda, nam je tedaj prevažna naloga, neutrudljiva delavnost naša dolžnost in poklic. — Natančno nam je spoznavati obširne naše dolžnosti, kajti, kdor jih ne pozná, ne pozná tudi važnosti svojega poklica, ne more mu zadostovati. O njem veljá rek, da je učitelj le po imenu. Njegova veljava gine med národom, ves njegov trud je podoben njemu samemu in je brez pravega vspeha. — Poglavitno načelo nam bodi toraj, da si pridobimo po samosvestnem in neutrudljivem delovanji, po izbornih osebnih lastnostih potrebne veljave v národu. Národ bode potem zaupljivo gledal na nas, in naš vpliv bode rasel v njem. Mi postanemo po tej poti v resnici „národni učitelji“ osrečevalnim prepričanjem, da istinito pospešujemo národno blagostanje!

Zdravko.

O nagonu.

(Spisal **Franjo Gabršek**.)

(Dalje in konec.)

Kar občudujemo pri živalih kot umeteljni nagon, še nikakor ni ono, kar označujemo z besedo umetelnost. Bučela napravlja svoje stanice jako čedno, pa vedno jednako, prilepljuje drugo nad drugo, vedno več in več, združi jih v satovje, napolni jih s hrano za mlado zalego, pa niti prvo niti drugo ne kaže razuma, vse je le prirodni nagon, nekaj nezavestno storjenega, nekaj, k čemer je žival prisilil nek notranji pritisk.

Pajek pléte pajčevino, katere razmerje je tako lepo uredjeno, da bi človek mislil, da jo je sè šestilom umeril in vse podrobnosti matematično izračunal. Pri tem delu naprede pajek najprej tri zeló močne glavne niti, tako svitle in tako gladke, da solnčne žarke popolnem odbijajo in se zavoljo tega tudi ne razgrejejo; in ker divna uglajenost teh niti zabranjuje, da ne morejo popolnem vsrkati solnčnih žarkov, zato se celó v ognjišči leče predmetnice kacega daljnogleda ne sogrejejo. Na te niti pritrdi povprečne nitke, katere so tudi zeló močne, po vrhu pa naplête še ostale prečke svojega kolesa. Vse te prečke so si podobne ter so gladke in svitle; od napetih niti do srede pajčevine so skoraj pod enacimi ostrimi koti nagujene.

Ko je to končano, naprede pajek obširno zavojito (spiralno) črto, katero šest- do osemkrat navije in ž njo vse prečke zveže. To pa še ni njegova mreža, to je še le lestvica, katero osnuje, da more potem z njeno pomočjo mrežo prestí. Zdaj še le začénja v resnici mrežo ali pajčevino prestí in sicer tako, da hodi preko obširne zavojice in mej tem mnogo ožjo zavojito črto čez prečke vleče; vsako nit te črte prevleče s ptičjim limom, da se vidi, kakor bi bile posute z dolgo vrsto svitlih biserov. Ta lim je neizrečeno lepljiv. Z močnim večalom se morejo ti biseri razločno videti; in ravno na njih obvisé komarji in obadi, če prav so zadnji precej veliki in krepki. Ker pa se ho-

čejo osvoboditi, prime se jih vedno več tacih lepljivih nitok, v katere se slednjič tako zamotajo, da se ne morejo nič več ganiti in ondu poginejo.

A pajek prede vedno dalje in razprostrè svoje lepljive nitke črez vso ploskev kolesa, mej tem pa požira prej natkane zavojite nitke drugo za drugo, če jih namreč nič več ne potrebuje; v obče pa požrè vsako jutro svojo mrežo razven gladkih niti, ter jo iz te tvarine vsako jutro z nova naprede.

Dela li pajek take mreže vsled čuvstva za umetnost zato, da bi ostala mreža vedno lepo čista in redna, ali pa morda zato, da bi ga človek vedno občudoval? O ne! to ni umetelnost, ni čuvstvo za umetnost, ni ljubezen do umetnosti, katera ga uči tako delati; tó je nagon samoohranjenja. Pajek pléte mrežo, da si nalóví plena, on prevleče niti z limom, da se živali v njih vjamejo. Če je zašel kak večji žužek v njegovo mrežo, hitro priteče gledat, a dokler se še zvija in brenčí, toliko časa pač ne pride blizu; še le ko se utruji in ga začnó močí zapuščati, prereže pajek niti na onej strani, na katerej žužek visí, in zavrtí muho v nitih, jo zveže ter jo, užé zvezano, zaradi varnosti še dvajsetkrat preobrne, da se na zadnje kar nič več ne more ganiti; potem pa jo izsesa; če pa je sit, obesi jo na kakem pripravnem mestí, ter jo prihrani za čas boljšega teka.

Kdo ga uči tako delati? in se je li sploh kdaj učil? Naopako vidimo, da najmanjši pajek, in če tudi se je še le izlegel, samostojno in brez kacega pouka svojo jako majhno in nežno mrežico napléte, in to ravno tako dobro kakor najstarejši, — to je prirodni nagon, katerega mu je priroda podelila. Ko bi s premislekom delal, ne bi mesarska muha svojih zapljivkov legla v odprte cvete rastline stapelije. Svojim mladičem hoče pripraviti živeža; one jedó gnjilo meso, cveti stapelije, ki raste ob nosu Dobre nade, pa dišé skoraj po takovem mesu. Razumnega človeka ne prevari ta duh, pač pa mesarsko muho, kajti nagon za ohranitev svojih mladičev dejstvuje le na njen voh.

To je tista prednost, katera povzdiguje človeka nad živali. Vsled te prednosti človek ne ravná po nejasnih nagonih, marveč po jasnih predstavah; torej se nikakor ne moremo pritoževati, če nam manjka prirodnega nagona ali instinkta. To pomanjkanje je znamenje našega vzvišenega stališča. Na čim višjej stopnji so živali, tim manje vplivajo na nje prirodni nagoni. Vsi ti prirodni nagoni pa razvisijo od jedne in iste organične sile. Čim več ustrojev ima žival, čim različnejši in sovršenejši so njeni udje, tim slabejši je nagon, tim bolj je žival podvržena poveljem samohotja. Človek pa kot najbolj organizirano bitje različne občute najprej pretehta, in še le potem jih združi v harmonično celoto. Nagon je priroda podelila živali zato, da jej je v vodilo, kajti žival se ne more ničesar naučiti, je za učenje nesposobna; takovo bitje mora prej vedeti, predno se uči. Bitje pa, katero je sposobno za učenje, mora se učiti, ker mu je priroda manj podarila, mora se vaditi in uriti, ker samo iz sebe ne more ničesar storiti; zato pa ima porazdeljene sile, natančne ustroje in mnogo več sredstev, s katerimi obistini svoje želje. Česar človeku ni namenjeno, da bi dosegel z nejasnimi nagoni, to mu zadošta nadomestuje premišljanje. To na videz tako zanemarjeno bitje more svoje sile in svoje ude vsestransko in mnogo prosteje uporabljati in nikakor ne more zavidati bučeli ali pajku, katera ne bi mogla izdelovati čveterokotnih mrež ali trikotnih stanic, v katere bi lovila žuželke in nabirala strdi. Z nagoni bogato obdarjena žival je navezana na jedno samo neovrgljivo obliko, jedino le človek je popolnem oproščen takovih spon, katere bi ga ovirale v njegovem telesnem in duševnem delovanju.

Ta prednost človeška pa izvira le iz njegovih duševnih vzmožnosti. Priroda mu sicer postavlja mnogo ovir, a podarila mu je mogočaih sredstev, izdatnih sil, s katerimi more vse zapreke premagati in ostati na svojej vzvišenej stopnji. Res, nekaj mogočnega, vzvišenega je ta duh, kateri more vse zapreke odstraniti in si celo prirodo podrediti.

A človek še ni zadovoljen s tem, da bi premotroval, razjasnoval in določeval le vnanje razmere, katere ga obdajajo, on pregleduje tudi svojo notranjost, svoje duševno delovanje in izkuša najti sledu, kateri zedinja razmerje čutnosti z nadčutnostjo, on gre še dalje, kot mu nazornost dopušča, ter hoče izslediti ono, kar se odteguje drobnogledu, prirodoznanstvu in kemiji.

To teženje ga visoko povzdiguje nad ono stališče, katerega mu je na videz določila živalska priroda, povzdiguje ga nad živalsko razumnost in nad živalske nagnjenosti; ali pa izvršuje to teženje njegove nagnjenosti z določeno svestjo, kot zvestobo in ljubezen, in preustvarja njegovo srčnost v hrabrost, njegovo potrpljivost z ubogim premagancem v velikodušje, ter ga uči premagati vse ono, kar bi od njegovih živalskih nagnjenosti moglo komu družemu škodljivo biti. Človek se more krotiti, kar pomaga npravstvenosti do popolnega razvitja; žival pa tega nikakor ne more, ker zavisí popolnem od svojega prirodnega nagona.

Če ravno pa je priroda človeka višje in bogatejše obdarila nego žival, vendar mu nekaterih prednosti ni neposredno podelila, a preskrbela ga je s tako obilimi darovitostimi ali prirodnimi darovi, da si more vsega, česar mu še manjka k ugodnemu življenju in kar je živali brez vsacega daru vlastno, pridobiti in oskrbeti, kajti delovanje in ustvarjanje je bistven znak njegovega življenja. Njegov prirodni nagon nikakor ni tako razvit kot živalski, in morda bi se lahko reklo, da le jeden sam nagon je človeku neposredno vlasten, in to bi bilo iskanje hrane takoj po rojstvu, kakor smo videli tudi pri višjih živalih. Nikdo ni učil otroka sesati; ako ga vzame mati k prsam, obrača glavo toliko časa sim in tjà in išče toliko časa prsi, da mu pride sesek v usta, potem pa takoj začne sesati in požirati, ravno tako kot novorojeno žrebe ali jagnje ali slepi psiček. Vsega drugega pa se mora otrok naučiti, celo vporabe rok in nog, vporabe čutil, jezika i. t. d.

Odrasla žival ima močna žvečila, da more razžvečiti žitna zrna ali razglodati kosti pobite živali, ima krepak in sestavljen želodec, da more neprebavljivo travo izpremeniti v tečno redilo in da omehča razmljete kosti; človek pa ima zadosta razuma, da si pripravi iz surovih tvarin, katerih ne more uživati, dobrookusna in lahko prebavljiva jedila. Priroda mu sicer ni podelila orožja, pač pa razum, da si more oskrbeti močnejšega in trpežnejšega, kot ga imajo živali. Priroda mu ni pokrila života z dlako, z volno ali s perjem, da bi se varoval slabega vremena, a podarila mu je sposobnost, da si pripravi takšno pokrivalo za vsak mogoč slučaj. On izdeluje oblačilo za razne letne čase iz svile ali iz vlakna, iz dlake ali volne. Priroda mu ni podarila brzih nog jelenovih, a razum ga uči, da vporablja hitrost jelenovo za-se, da jezdi severnega jelena ali konja, da jih vprega v voz ali v sani, da se vozi s psi po ledenih planjavah tečajnih krajev in z udomačeno govedo po nerodovitnih krajih južne Afrike. Njegov razum ga uči, da se vozi s pomočjo vetra čez morsko površje, da kljubuje s pomočjo sopare nevihti in da hití po železnem tiru preko obljudenih dežel evropskih, kakor tudi preko neobljudenih severo-amerikanskih. In tako izvršuje človek podjetja, o katerih se pred jednim stoletjem še nikomur ni sanjalo.

K takim ustvaritvam napeljuje človeka le njegov razum in pa po njem vzbujeno teženje, da premotrava in preiskuje prirodne prikaze. S tem pa vedno kaj novega izkuša in iznajde, vedno kaj novega sestavlja, kar zopet pomnožuje njegova pomagala in omogočuje njegovo napredovanje na polji vede in iznajdeb. Vsega tega ne more žival storiti, ker ima le prirodni nagon, kateri jo sili, ostati pri starem in v nobenem obziru ne napredovati.

In kakšno delovanje je človeška volja, katera mu pomaga krotiti, premagovati in brzdati strasti in prirodne nagone. Užé samo to bi zadostovalo, da se razlikuje od živali, katera poslušna vedno le svoje nagone ter jim sledí, kolikor je v njenej moči, brez prave zavesti, jedino le zbog nedoločnega nagona, in katera niti ne sluti, da bi možno bilo, te nagone krotiti. Ta volja je tudi, katera učini, da je človek močnejši in vztrajnejši od živali. Znano je, da mora biti vojaška hoja konjice vedno krajša kot pešček, ako ravno je konj osemkrat močnejši a le trikrat toliko otovoren kot človek, in torej le pol toliko nosi, kot bi njegovej moči primerno bilo. Ta volja učí severo-amerikanskega divjaka, da preganja bežečega jelena, dokler žival ne omaga in se ne zgrudi, in ta volja združena z razumom je porodila vse one iznajdbe, katere povzdigujejo človeški rod od veka do veka vedno višje.

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

XVII. 1859. Kedar se je obhajala stoletnica rojstva Vodnikovega, je dr. J. Bleiweis razun tega, kar je povedal o njem v svojih Novicah, spisal k njegovemu življenjopisu čertico: „Vodnikove Novice“, ktero je priobčil „Vodnikov Spomenik“ (Vodnik-Album), na svitlo dal dr. E. Costa l. 1859. Čertica ta se nahaja str. 31 — 36, in se pričinja: „Naj drugi slavo pojó Vodniku pesniku, jez jo pojem njemu vredniku „Lublanskih Novic“ . . Ni bil Vodnik le prvi slovenski pesnik — bil je tudi začetnik slovenskega časopisja . . In štiri leta je samotež na svojih ramah nosil vse novinarstvo slovensko . . In opisavši ob kratkem obseg njihov pravi naposled: O jeziku Novičnem ne bom na drobno govoril in se ne vsedal na visoki stol jezičnega rešetarja, da bi očital slovniške pogreške in germanizme, ker pomisliti je treba, da pisane so bile Novice v unem stoletji, ko se je mili materinščini godilo najhuje, ko se je slovenščina čedalje bolj po ptujem ravnala in pačila, posebno po nemških oblikah, in ko se skor ni pisalo še nič drugega kot molitvene knjige v jeziku našem. Pač močán se je mogel čutiti, kdor se je o taki dobi lotil časnika in še celó političnega časnika, v katerem je treba pisati o tako različnih rečeh, in imeti za vsako stvar pravo domačo besedo. In tak korenjak bil je naš Vodnik! S poti tedaj z vsem neslanim hulenjem, če ni še vsaka beseda čisto slovenska, če ni še vsaka beseda po pravilu slovniškem! Za en tak pogrešek nas odškoduje sto drugih lepih stavkov, sto pravih, zlatega denarja vrednih domačih izrekov. In poslednjič je tudi še to pomisliti, da časnikar mora večidel vse hitro izdelovati in včasih tako hitro, da še komaj prebrati more kar je spisal, ker že za njim stoji posel iz tiskarnice pa vpije za „manuscript“! Tù ni časa, da bi človek kaj pilil in prevdarjal: ali je čisto vse po sekiricah slovnične. Srečni, trikrat srečni tisti pisatelji, kateri kakor koklja valé svoje spise, jih dan na dan od zora do mraka prebirajo in popravljajo, in jih še le po „Vonum prematur in annum“ na dan spravljajo. Vodnik kot pisavec in vrednik Novic ni mogel tega itd.“ —

Sitnosti in težave, ki jih ima vrednik časnikov, kaže v Novicah l. 1859. str. 262 dr. Bleiweis v pogovorih: „Pismo iz Jesenic nas krega, da v vsake Novice ne devljemo dnarne in žitne cene, ter pravi: Ali mislite ljubljanski gospodje, da na kmetih nam ni treba tega zmiraj vediti? Še premalo je vsak teden enkrat! K meni, ker vejo, da imam Novice, hodijo tudi drugi prašat, kako stoji laža (ažio); ker pa ne vem povedati, se špotljivo zamerdajo in grejo. Tudi žitni kup iz Krajnja je nam Gorencom zlo potreben; pa tudi cene teržaškega blaga ne najdemo več v Novicah, kakor je že bilo. Se